

**Sēklu tirdzniecības un sēklu maiņas
juridiskie aspekti Baltijas valstīs un Dānijā
sēklu lolotāju skatījumā**

Izdevums projekta "Growing Seed Savers" ietvaros
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)
Projekts "Growing seed savers: Baltic-Nordic Seed Savers' Education Innovation", ko finansē
Ziemeļvalstu Ministru padomes programma NORDPLUS.

* Šajā brošūrā pieejamā informācija par likumdošanu sēkļu jomā ir sniegta, balstoties tikai uz autoru izpratni, un nav oficiāla interpretācija. Pilnīgu informāciju skatiet attiecīgajos tiesību aktos.

Satura rādītājs

1. Ievads	2
2. Kā tika pieņemti ES tiesību akti par sēklām?	3
3. ES sēklu likumdošana Dānijā un Baltijas valstīs	4
4. Sēklu maiņa un sēklu tirdzniecība ES un Baltijas valstīs	5
4.1. Igaunijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti	6
4.2. Dānijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti	7
4.3. Latvijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti	8
4.4. Lietuvas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti	9
5. Sēklu nākotne	10
5.1. Eiropas Savienības jaunā bioloģiskā regula	10
5.2. Nobeigums	10
6. Literatūras avoti un padziļināta informācija	11
I pielikums - regulēto dārzeņu sugu saraksts	12
II pielikums - terminu glosārijs	14

1. Ievads

Cilvēki ir mainījušies ar sēklām kopš lauksaimniecības aizsākumiem. Sēklas ir tikpat neaizstājamas kā gaiss, ūdens un ēdiens. To iegūšana, audzēšana un došana citiem kopienai ir viena no cilvēktiesību pamatvērtībām. Kultūraugu un to šķirņu pašreizējā daudzveidība ar visdažādākajām iezīmēm līdz šai dienai ir veidojusies kopā ar cilvēkiem. Sēklas ir ceļojušas no vienas vietas uz citu pāri visiem kontinentiem un ir nodotas no paaudzes paaudzē. Laika gaitā augi ir pielāgojušies atšķirīgajiem apstākļiem dažādās vietās, radot bagātīgu agrobioloģisko daudzveidību. Mēs nebūtu ieguvuši šo kultūraugu krāsaino paleti, ja nebūtu mainījušies ar sēklām.

Tomēr pēdējā laikā par jauno "parasto" ir kļuvušas paredzamākas un ražīgākas šķirnes, kas pieradušas pie ķīmiskām vielām. Šīs šķirnes ir ģenētiski viendabīgākas un parasti tiek audzētas monokultūrās. Tā kā šīs nedaudzās un *ģenētiski nabadzīgākās šķirnes* aizvien biežāk tiek audzētas pārtikai, *agrobioloģiskā daudzveidība* kļūst retāk sastopama, kas lauksaimniecību padara neaizsargātāku. Lauksaimniecība, kuras pamatā ir monokultūras un maza ģenētiskā daudzveidība, ilgtermiņā nav ilgtspējīga, un tā ir pretēja dabiskajām ekosistēmām. Dabiskajās sistēmās daudzveidība ir likums. Tieši augu šķirņu un populāciju *ģenētiskā* daudzveidība ļauj pielāgoties mainīgajiem apstākļiem, veidojot noturīgu ekosistēmu. Visbeidzot, mantojuma kultūraugu daudzveidība ir nozīmīga ne tikai ilgtspējībai un pārtikas drošībai nākotnē, bet arī vēsturisku, kulinārijas un kultūras iemeslu dēļ. Tāpēc ir svarīgi aizsargāt *seno kultūraugu* šķirnes.

Diemžēl kultūraugu daudzveidības saglabāšanai ES sēklu politikas darba kārtībā netiek pievērsta īpaša uzmanība, jo tirgot ir atļauts tikai sēklas šķirnēm, kas ir reģistrētas valsts vai ES katalogā, un prioritāras ir tikai daži komerciāli kultūraugi, salīdzinot ar kultūraugu plašo daudzveidību. Lai reģistrētu šķirni, tai jābūt ģenētiski vienveidīgai, taču lielākā daļa seno mantojuma šķirņu tādās nav. Tādējādi sēklu likumdošana nepalīdz uzlabot mantojuma kultūraugu saglabāšanu, bet gan darbojas tieši pretēji.

Tomēr dažādās valstīs tiesību aktu interpretācija un piemērošana atšķiras. Dažās ES valstīs nav atļauta neregistrētu šķirņu sēklu apmaiņa, savukārt citās ir labvēlīgāki noteikumi sēklu lolotājiem, kas ļauj mainīties sēklām vai pārdot tās nekomerciāliem galalietotājiem (piemēram, Dānijā). Dānijā sēklu maiņa un pārdošana kļūva iespējama, pateicoties Dānijas sēklu lolotāju organizācijas daudzu gadu ilgam darbam, kas varētu būt paraugs citām valstīm, kā saglabāt kultūraugu daudzveidību.

Tāpēc ir svarīgi izskaidrot sēklu lolotājiem sēklu likumu nozīmi vienkāršotā un praktiskā veidā, kas palīdzēs attiecīgi rīkoties, lai saglabātu vietējo kultūraugu daudzveidību. Šajā bukletā ir sniegts pārskats par sēklu likumdošanu Baltijas valstīs un Dānijā.

Šis buklets ir izveidots kā vienkāršots ceļvedis sēklu lolotājiem par tiesībām, pienākumiem un ierobežojumiem savā valstī un kā rīks, ko izmantot, uzsākot sarunas ar likumdevējiem par daudzveidībai draudzīgākiem tiesību aktiem. Tas nav paredzēts kā visaptverošs pārskats par ES tiesību aktiem par sēklām un to piemērošanu. Ar sēklām saistītās terminoloģijas saraksts ir iekļauts II pielikumā. Tekstā šie termini ir *norādīti slīprakstā*.

Baltijas un Dānijas iniciatīva

Sēklu lolotāji no Baltijas valstīm un Dānijas īstenoja starptautisku projektu "Growing Seed Savers: Baltic-Nordic Seed Savers' Education Innovation", lai izveidotu sēklu lolotāju tīklu kā atbalsta sistēmu senām šķirnēm un to audzētājiem. Šī projekta mērķis bija izplatīt Dānijas sēklu lolotāju gadu desmitiem ilgās pieredzes laikā gūtās zināšanas un stiprināt Baltijas valstīs augošo interesi par kultūraugu agrobioloģisko daudzveidību, sēklu lološanas praksi un sēklu likumdošanu. Četras organizācijas apvienoja savas visveiksmīgāk ieviestās metodes, lai izstrādātu interaktīvus mācību kursus, kā arī, organizējot seminārus, iesaistītu vietējās varas iestādes, kas strādā ar tiesību aktiem par sēklām. Plašāka informācija vietnē <https://growingseedsavers.org/>

2. Kā tika pieņemti ES tiesību akti par sēklām?

Lai izprastu pašreizējos *ES sēklu tiesību aktus*, apskatīsim, kā veidojās likumi par sēklām. Pirmā pasaules kara laikā daudzas valstis un armijas cieta no pārtikas trūkuma. Nepieciešamība pabarot lielu skaitu karavīru, cilvēkresursu zudums pārtikas ražošanā (karavīru mobilizācijas dēļ) un pieaugošais iedzīvotāju skaits pilsētās lika Eiropas valstu valdībām kā prioritāti noteikt produktivitāti lauksaimniecībā. Paplašinot zinātniskajiem pētījumiem, selekcionāri mēģināja standartizēt kultūraugus, arvien lielāku uzmanību pievēršot ģenētiskajai tīrībai, viendabīgumam un dīgtspējai. Visbeidzot par obligātu prasību kļuva sēklu sertifikācija, jo lauksaimniecībā uzsvars tika likts uz mazāku skaitu šķirņu.

Pēc Otrā pasaules kara sākās “zaļā revolūcija”. Lauksaimniecības nozare kļuva ievērojami industrializēta pagājušā gadsimta piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, pēckara periodā cenšoties palielināt pārtikas ražošanas apjomus. Pieauga fosilā kurināmā izmantošanas apjomi un mehanizācija. Pilnveidojot lauksaimniecības praksi un selekciju, tika panākta arvien lielāka raža, taču arvien pieauga arī vajadzība izmantot ķīmisko mēslojumu un pesticīdus. Kļuva vieglāk ražot vairāk pārtikas, iesaistot mazāk cilvēku lauksaimniecībā. Lai arī mūsdienās šī pārtikas ražošanas metode ir kļuvusi par vienu no galvenajiem pārtikas kultūraugu un dzīvnieku barības ražošanas veidiem, tai ir negatīva ietekme uz bioloģisko daudzveidību un ekosistēmas veselību visā pasaulē, izraisot augsnes eroziju un ūdenstilpju eutrofikāciju.

Sēklu standartizācijas ieviešana pakāpeniski ietekmēja ES sēklu likumus, kas attiecās uz lielajiem komerciālajiem galalietotājiem. Tomēr šie likumi ietekmē arī mazos hobija dārzniekus un pašnodrošinājuma saimniecības un lielā mērā ignorē mantojuma augus un kultūraugu daudzveidības saglabāšanu. Daudzas *mantojuma šķirnes* nav piemērotas mūsdienu lauksaimniecības praksei. Kaut arī daudzām šķirnēm ir labas garšas īpašības, šīs šķirnes nav viendabīgas, to raža var būt maza vai nevienmērīga, un produktus var būt sarežģīti transportēt vai tos nevar ilgi uzglabāt. Tāpēc komerciālie audzētāji šos kultūraugus sāka izmantot aizvien retāk. Paredzamiem, viendabīgiem un selekcionētiem kultūraugiem priekšroka tiek dota tikai ekonomisku apsvērumu dēļ, jo tiek atvieglota ražas novākšana, tiek standartizēta ražošana un raža ir lielāka noteiktos audzēšanas apstākļos un izmantojot agroķīmiskās vielas. Mantojuma šķirnes parasti neatbilst standartizētajiem šķirnes atšķirīguma, viendabīguma un stabilitātes kritērijiem (*AVS testi*), un tās nevar reģistrēt, tāpēc to sēklas nevar tirgot. Tas ir arī iemesls, kāpēc vairums seno *mantojuma šķirņu* nav ietvertas likumā un kāpēc samazinās kultūraugu daudzveidība.

3. ES sēklu likumdošana Dānijā un Baltijas valstīs

Eiropas Savienības tiesību aktos par sēklām ir iekļautas vienpadsmit direktīvas, kas regulāri tiek atjaunotas. ES direktīvas atšķirībā no regulām nosaka galvenos mērķus, kas dalībvalstīm jāsasniedz savā likumdošanā, taču nenosaka, kādi līdzekļi jāizmanto šo mērķu sasniegšanai. Tādējādi dalībvalstīm paliek zināma brīvība šo likumu izstrādē un ieviešanā, ja vien tiek sasniegti vai netiek apdraudēti direktīvu mērķi. ES sēklu tiesību aktos attiecībā uz *auga reproduktīvo materiālu* (ARM) tirdzniecību ir noteikts, kāda veida sēklas kurš drīkst tirgot un kādi ir priekšnosacījumi un prasības dažādiem kultūraugiem. Kopš 2009. gada ES tiesību aktos ir arī atļauts reģistrēt *saglabājamās šķirnes*. Tās ir vietējās šķirnes, ko apdraud *ģenētiskā erozija*, tāpēc tās ir jāsaglabā *in situ* (lauksaimnieku laukos). Šīs šķirnes var pavairot un pārdot, ja tās atbilst nedaudz vienkāršākiem šķirņu reģistrācijas kritērijiem.

Kopš Baltijas valstu pievienošanās Eiropas Savienībai 2004. gadā, ES sēklu direktīvas šajās valstīs tika ieviestas diezgan stingri, bieži neatstājot vietu neregistrētu šķirņu sēklu apmaiņai. Taču Latvijā un Lietuvā attiecīgi 2013. un 2019. gadā tika ieviestas dažas izmaiņas, kas sēklu lolotājiem deva mazliet lielāku brīvību nekomerciālā sēklu apmaiņā, tādējādi radot iespējas saglabāt mantojuma šķirnes un kultūraugu daudzveidību. Igaunijā sēklu lolotāji 2019. gadā ir uzsākuši dialogu ar valsts iestādēm par draudzīgākiem tiesību aktiem attiecībā uz mantojuma augiem un neregistrētu šķirņu sēklu tirdzniecības un apmaiņas likumību. Dānijā sēklu apmaiņa sēklu lolotāju vidū tika pieļauta jau ilgu laiku, bet kopš 2015. gada sēklu tirdzniecība un apmaiņa starp sēklu lolotājiem ir legalizēta. Latvijā un Lietuvā var mainīties tikai ar dārzeņu sēklām, turpretī Dānijā iespējas ir plašākas un ietver arī laukaugus. Citās Eiropas valstīs ir atšķirīgi likumi attiecībā uz sēklu tirdzniecības brīvību, tāpēc plašāku informāciju vaicāriet vietējām sēklu lolotāju kustībām.

4. Sēklu maiņa un sēklu tirdzniecība ES un Baltijas valstīs

Divas pretrunīgākās tēmas sēklu lolotājiem ir mantojuma sēklu maiņa un pārdošana, kā arī šo tēmu interpretācija nacionālajos sēklu tiesību aktos un kā tās ievieš varas iestādes. Zemāk 1. tabulā ir sniegts īss kopsavilkums par sēklu maiņu un sēklu tirdzniecību Baltijā un Dānijā sēklu lolotāju skatījumā.

Var secināt, ka Dānijā, Igaunijā, Latvijā un Lietuvā situācija ievērojami atšķiras. Sēklu maiņa ir atļauta Lietuvā, bet Igaunijā tā skaidri nav atļauta. Latvijā situācija attiecībā uz sēklu maiņu nav skaidri definēta. Neregistrētu sēklu tirdzniecība nav atļauta Igaunijā un Lietuvā, taču ir atļauta Dānijā un Latvijā.

1. tabula. Īss sēklu maiņas un tirdzniecības tiesisko normu salīdzinājums Baltijas valstīs un Dānijā.

Jautājumi	DK	EE	LT	LV
Sēklu maiņa				
Vai ir atļauta neregistrētu šķirņu sēklu publiska maiņa?	JĀ Cilvēki var brīvi tirgoties un mainīties sēklām, ja tas paredzēts nekomerčiālai lietošanai*.	NĒ Sēklu nodošana par brīvu vai par maksu tiek uzskatīta par tirdzniecību, un neregistrētas šķirnes nevar tirgot.	JĀ Sākot ar 2019. gada janvāri, tas ir atļauts tikai dārzeņu** sēklām, ja sēklu audzētājs ir reģistrējies un ja ir ievēroti īpaši nosacījumi. Sēklu apmaiņa pret valūtu nav atļauta.	Neviennozīmīgi Līdz šim dārzieku vidū ir atļauta sēklu maiņa, taču tiesību aktos nav īpašu noteikumu, kas to atļautu.
Kāda veida sēklas? Ar kādiem nosacījumiem?	Sēklas, kas nav paredzētas komerciālai izmantošanai.	–	Tikai dārzeņu** sēklas. Sēklu lolotājiem katru gadu jāreģistrējas varas iestādēs un jāuzskaita augu ģints, sugas un šķirnes, kā arī piedāvātais daudzums. Daudzums ir ierobežots, un iepakojumi ir jāmarkē ar tekstu "Sēklu maiņai".	–
Sēklu tirdzniecība				
Vai ir atļauta neregistrētu šķirņu sēklu tirdzniecība?	JĀ (bet ne komerciālai izmantošanai). Pastāv izņēmums, ja sēklas tiek pārdotas, lai tās izmēģinātu komerciālai izmantošanai.	NĒ	NĒ	JĀ (tikai dārzeņu* sēklām).
Kas var tirgot? Kāda veida sēklas?	Ikviena, kurš nepārdod komerciālai ražošanai. Jebkuras sēklas, kas nav paredzētas komerciālai izmantošanai.	–	–	Dārzeņu šķirņu kolekcionāri. Var tirgot sēklas no viņu personīgajām dārzeņu** šķirņu kolekcijām.
Kādi ir priekšnosacījumi/ prasības/ ierobežojumi?	Nav daudzuma ierobežojuma	–	–	Tikai sēklu lolotāji, kas reģistrējušies kolekcionāru reģistrā. Jānorāda suga, neoficiālais šķirnes nosaukums, daudzums, kolekcionāra vārds, gads un uz iepakojuma marķējums "Kolekcionāra šķirne".
Vai ir kādas papildu prasības?	Vairāki punkti, kas kopīgi visās valstīs - Lai neizplatītu augu slimības vai kaitēkļus, ir jāgarantē augu veselība. - Nekomerčiālai maiņai tirgotās šķirnes nav jāiekļauj ES kopējā katalogā vai atbilstošajā nacionālajā šķirņu reģistrā.			

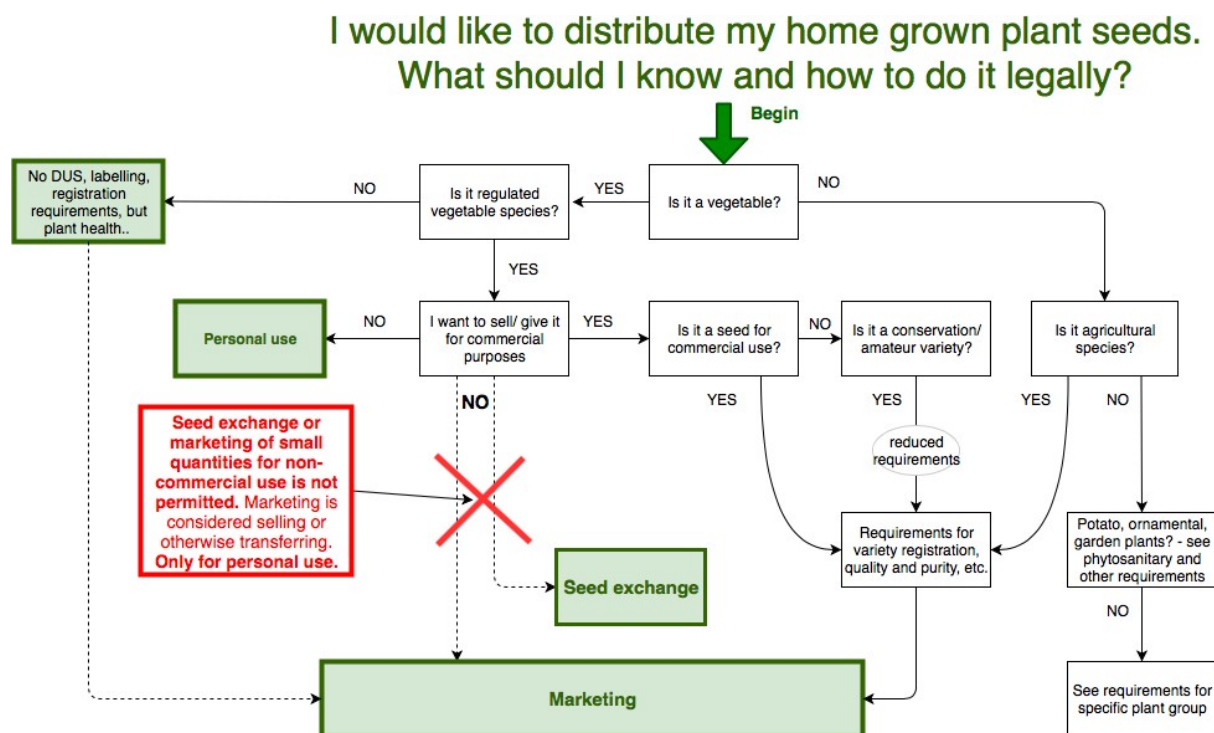
* Komerčiālu lietošanu saprot kā sēklu tirdzniecību lauksaimnieciskās un dārzkopības ražošanas vajadzībām.

** Regulējamo dārzeņu sugu sarakstu skatiet I pielikumā.

PIEZĪME. Plašāka tiesību aktu noteikumu analīze ir atrodamā III pielikumā. Lēmumu koku diagrammas par sēklu maiņu un tirdzniecību šajās četrās valstīs ir sniegtas tālāk katras valsts apraksta ietvaros.

4.1. Igaunijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti

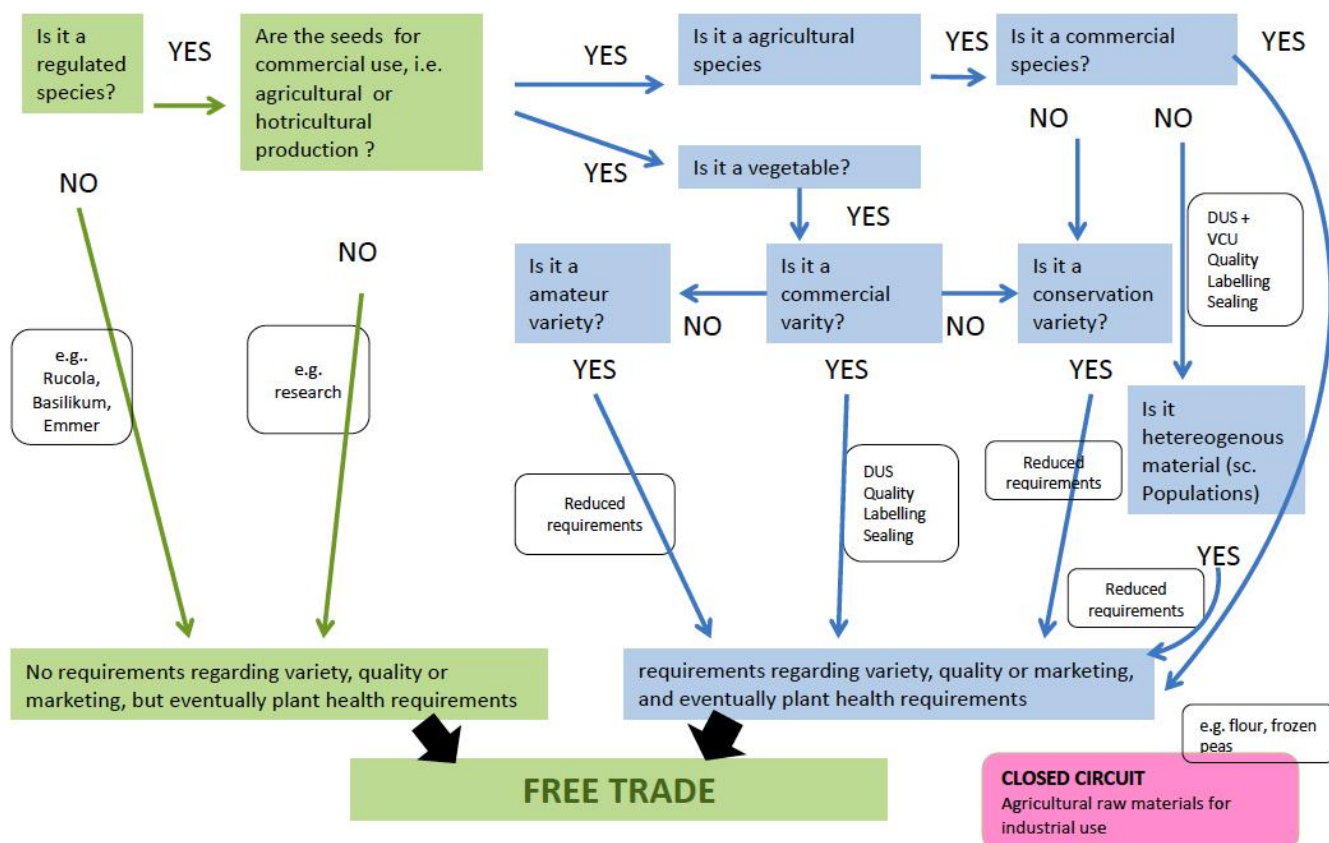
Igaunijas tiesību aktos par sēklām noteikts, ka neregistrētu šķirņu tirdzniecība un maiņa ir nelikumīga. Arī sēklu maiņu uzskata par tirdzniecību, un tā nav atļauta neregistrētām šķirnēm. Var pārdot to sugu sēklas, kas nav iekļautas ES kopējā katalogā, piemēram, kāļiem un dillēm. 2019. gadā projekta "Growing Seed Savers" ietvaros NVO Maadjas biedri par šīm tēmām uzsāka diskusiju ar Igaunijas amatpersonām. Lai palielinātu kultivēto bioloģisko daudzveidību, sēklu lolotājiem ir nepieciešami tiesību akti, kas ļauj pārdot mantojuma sēklas. Pēc vairākām sanāksmēm tika atrasts risinājums, kā uzlabot Igaunijas tiesību aktus par sēklām. Sadarbības rezultātā tika panāktas pozitīvas pārmaiņas, un tagad ir cerības mainīt pašreizējos tiesību aktus, lai veicinātu kultivēto augu bioloģiskās daudzveidības palielināšanu.

1. attēls. Lēmumu koks par sēklu tirdzniecību un maiņu Igaunijā

4.2. Dānijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti

2015. gadā Dānijā tika veiktas izmaiņas sēklu likumdošanā, lai legalizētu tirdzniecību un maiņu sēklu lolotāju vidū. Neregistrētu šķirņu sēklu tirdzniecība un sēklu maiņa ir atļauta, ja sēklas nav paredzētas komerciālai lietošanai. Komerciālu lietošanu saprot kā sēklu tirdzniecību lauksaimnieciskās un dārzkopības ražošanas vajadzībām. Noteikumi attiecas arī uz tirdzniecību un maiņu bez samaksas. Svarīgi ir tikai zināt, vai persona vai uzņēmums, kas saņem sēklas, izmantos tās komerciālos nolūkos. Tas nozīmē arī to, ka uzņēmumi (piemēram, profesionāli lauksaimnieki, dārznieki un sēklu ražošanas uzņēmumi) likumīgi var pārdot neregistrētas šķirnes privātpersonām, bet ne citiem lauksaimniekiem vai profesionāliem dārzniekiem. Tas attiecas uz visām sēklām, kas nav paredzētas komerciālai lietošanai. Daudzums netiek ierobežots.

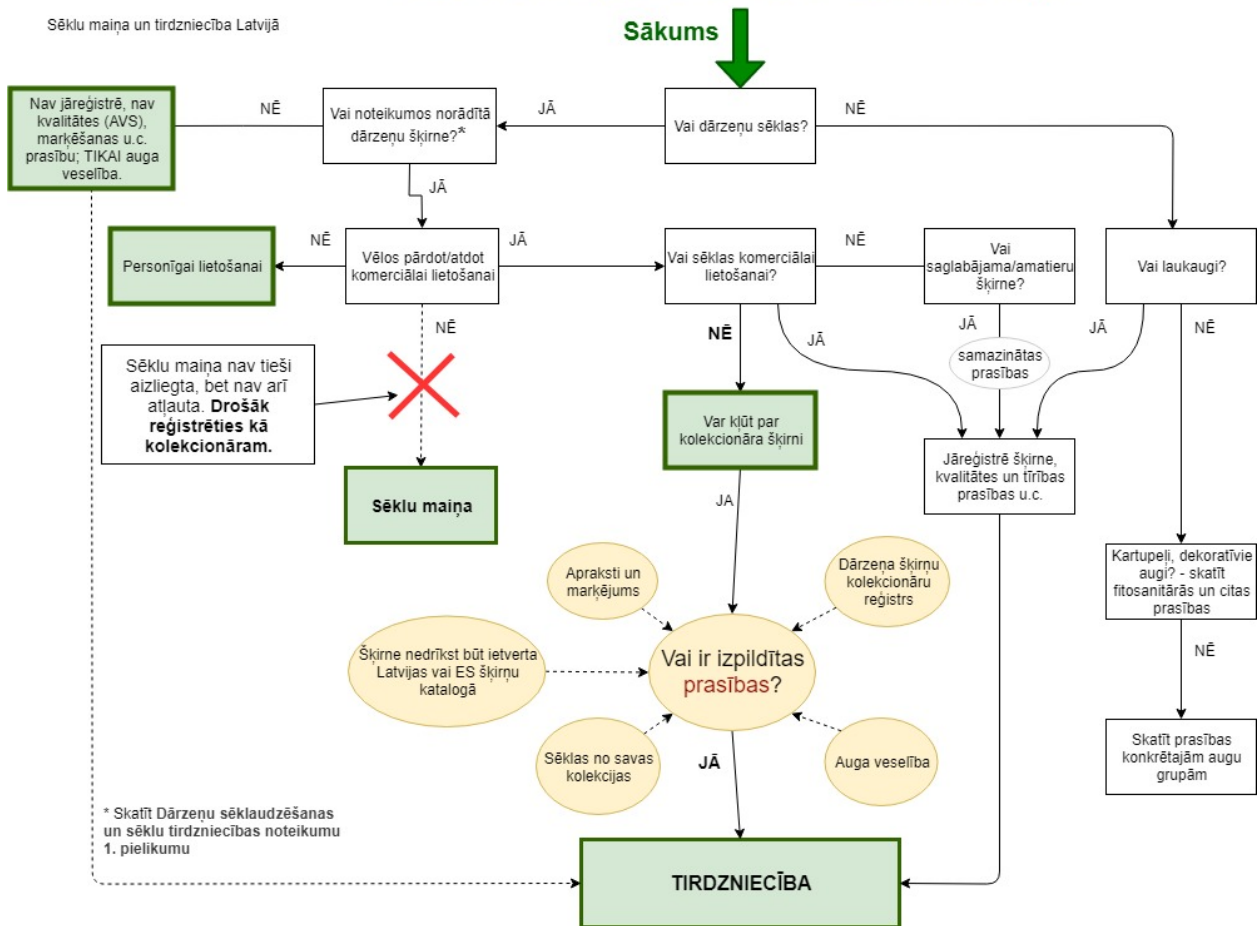

2. attēls. Lēmumu koks par sēklu tirdzniecību un maiņu Dānijā. Avots: “Seeds 2, Instructions for amateur breeders, seed savers and companies about rules and practice of trade and transfer of seeds for non-commercial use and conservation” (Frø og sædekorn 2), ISBN 978-87-7120-731-6 (2015)

4.3. Latvijas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti

Latvijā sēklu jomu regulē Sēklu un šķirņu aprites likums. Šobrīd spēkā ir 20 Ministru kabineta noteikumi, kas izdoti uz Sēklu un šķirņu aprites likuma pamata. Latvijā sēklu lolotājiem sēklu maiņa nekomerciālai lietošanai ir pieļaujama, taču tiesību aktos tas vēl nav oficiāli atļauts. 2012. gadā sabiedrībā uzsākās debātes par sēklu tirdzniecību nekomerciālai lietošanai, jo kāda neliela sēklaudzētava tika sodīta par pārkāpumu likumā, kas atļauj pārdot tikai reģistrētas šķirnes. Šī konflikta rezultātā Latvijas Sēklu un šķirņu aprites likumam tika pievienots jauns pants, kurā tika definēta kolekcionāra dārzeņu šķirne un kas deva dārzeņu sēklu kolekcionāriem iespēju pārdot sēklas no savām kolekcijām, ja kolekcionārs katru gadu reģistrējas Valsts augu aizsardzības dienestā un izpilda visas prasības.

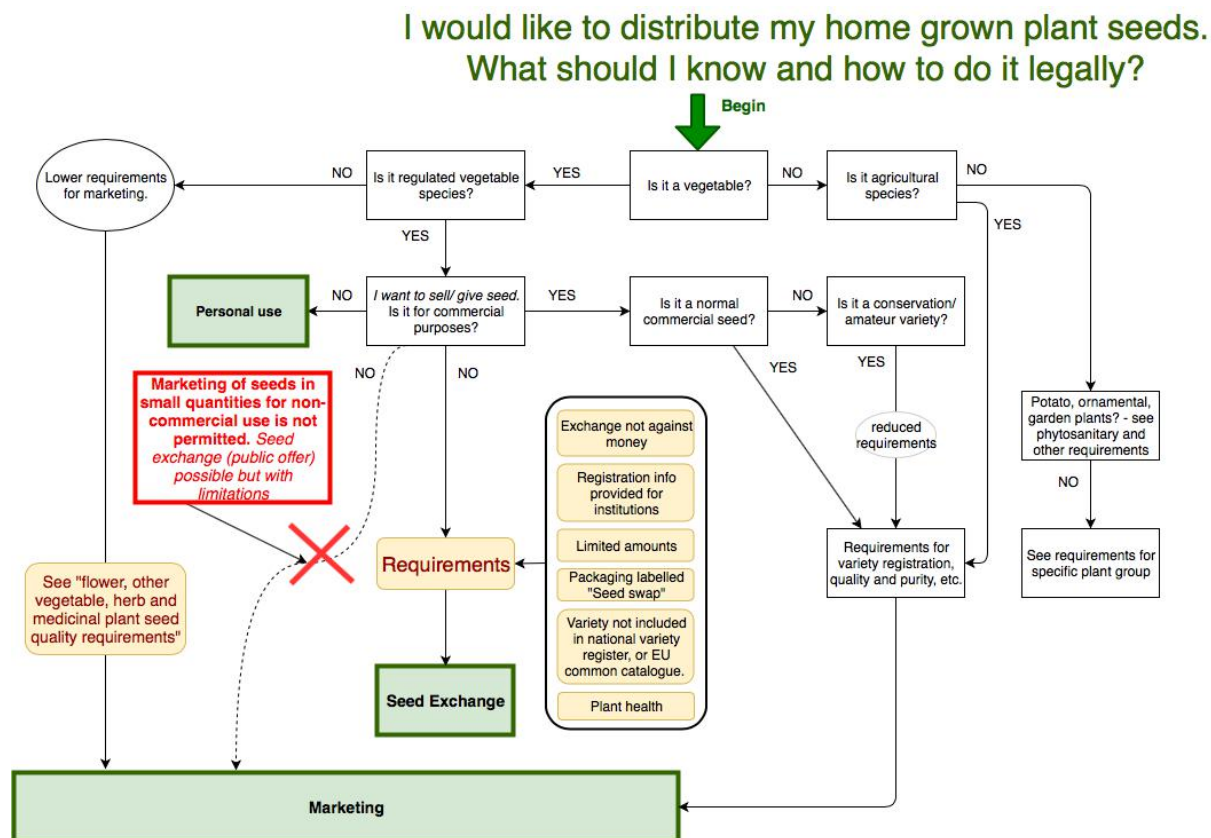
Vēlos izplatīt savas mājās audzētās sēklas. Kas man ir jāzina un kā to darīt likumīgi?

3. attēls. Lēmumu koks par sēklu tirdzniecību un maiņu Latvijā

4.4. Lietuvas sēklu likumdošanas praktiskie aspekti

Lietuvā nekomerciāla publiska sēklu maiņa ir oficiāli atļauta kopš 2019. gada sākuma. Pirms tam neregistrētu sēklu tirdzniecība/maiņa bija aizliegta ar likumu, taču, pateicoties sēklu lolotāju pūlēm un sadarbībai ar attiecīgajām valsts institūcijām, ir sperts pirmais solis mantojuma šķirņu saglabāšanā. Tagad sēklu lolotāji drīkst publiski piedāvāt savas dārzeņu sēklas citiem sēklu lolotājiem, ja tiek ievērotas jaunās prasības, piemēram, registrēšanās valsts iestādēs, maiņai paredzēto sēklu un to daudzuma uzskaitījums. Ir noteikts, kādus daudzumus nedrīkst pārsniegt, kā arī ir izstrādātas konkrētas marķējuma prasības.

4. attēls. Lēmumu koks par sēklu tirdzniecību un maiņu Lietuvā

5. Sēklu nākotne

5.1. Eiropas Savienības jaunā bioloģiskā regula

Ar jauno bioloģisko regulējumu ((ES) 2018/848), kas stāties spēkā no 2021. gada, tiek ieviesta jauna kategorija ar nosaukumu "Bioloģisks heterogēns materiāls" (BHM). Tas ir augu reproduktīvais materiāls, kas neietilpst parastajā "šķirnes" kategorijā, jo tas nav ģenētiski viendabīgs. Tas attiecas uz vienas augu sugas populācijām vai šķirņu vai kultūraugu kombinācijām un ir definēts regulā.

No 2021. gada BHM var laist tirgū izmantošanai bioloģiskajā nozarē, bez vajadzības to pārbaudīt vai reģistrēt kā parasto šķirni un ar atvieglotiem noteikumiem operatori. Šajā sēklu kategorijā potenciāli ietilpst tādas kategorijas kā mantojuma šķirnes, landrases, populācijas un lauksaimnieku populācijas, tādējādi ļaujot lauksaimniekiem laist tirgū un izmantot daudz lielāku sēklu daudzveidību, kas varētu radīt lielāku agrobioloģisko daudzveidību lauku saimniecībās. Bet par to, kā to praktiski īsteno, vēl jālemj deleģētajos aktos, kurus izstrādā Eiropas Komisija.

5.2. Noslēgumā

Lauksaimniecības industrializācija un sēklu standartizēšana komerciālos nolūkos ir negatīvi ietekmējusi kultūraugu daudzveidību. Pēc FAO datiem kopš 20. gadsimta sākuma ir zaudēti vairāk nekā 75% kultūraugu šķirņu. Daudzas kultūraugu šķirnes ir palikušas tikai cilvēku atmiņās vai ir pilnībā izzudušas, nomainoties paaudzēm. Palikušās mantojuma šķirnes ir dārgums, ko var izmantot, lai pielāgotos klimata izmaiņām un virzītos uz ilgtspējīgāku lauksaimniecību. Tāpēc mums ir jānovērš turpmāka augu ģenētisko resursu erozija, kas apdraud mūsu pārtikas drošību. Vislabākā saglabāšanas metode ir ilgtspējīga izmantošana.

Sēklu lolotāju kustības, piem., Austrijā un Dānijā, ir labi piemēri, kas jāievēro, lai izveidotu sēklu lolotāju tīklu Baltijas valstīs. Pirmkārt, ir nepieciešama izglītošana un pieredzes apmaiņa starp sēklu lietotājiem un sēklaudzētājiem. Vairāk cilvēku būtu jāklūst par sēklu lolotājiem un sēklu audzētājiem. Otrkārt, vietējās mantojuma šķirnes ir jāaizsargā un jāuztur. Tas ir īpaši svarīgi mūsu turpmākajai suverenitātei pārtikas jomā, ņemot vērā faktu, ka ES sēklu tirgus kļūst arvien koncentrētāks dažu lielo korporāciju rokās. Visbeidzot, lai pilnībā nodrošinātu sēklu lološanu un apmaiņu, ir vajadzīga laba likumdošanas vide neregistrētu šķirņu sēklām. Daudzveidību nedrīkst ierobežot ar birokrātiju, bet tai vajadzētu ļaut uzplaukt, to izplatot un regulāri izmantojot.

6. Literatūras avoti un padziļināta informācija

Aistara, G., D'Alesandro, G., Bálint, B. DYNAVERSITY - DYNAmic seed networks for managing European diversity, "D1.1 List of concepts", 2018.

<https://ec.europa.eu/research/participants/documents/downloadPublic?documentIds=080166e5bedbe7f7&appId=PPGMS>

Aistara, Guntra "Actually existing tomatoes: politics of memory, variety, and empire in Latvian struggles over seeds." *Focaal* 2014.69 (2014): 12-27.

ARCHE NOAH INFORMATION NOTE Seeds in the new EU Organic Regulation 2018/848

[Arche Noah information note "Seeds in the new EU Organic Regulation 2018/848"](#)

Bélanger, Julie, Dafydd Pilling, eds. *The state of the world's biodiversity for food and agriculture*. FAO Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture Assessments, (2019).

<http://www.fao.org/3/CA3129EN/CA3129EN.pdf>

CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY. Apvienoto Nāciju Organizācija, (1992).

<https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>

Dānijas noteikumi par sēklu tirdzniecību un pārvietošanu nekomerciālai lietošanai un saglabāšanai (2015).

<https://drive.google.com/file/d/1NYTNpcunnlsDjYrdcjkeAidOooiyYln/view?usp=sharing>

Starptautiskais līgums par augu ģenētiskajiem resursiem pārtikai un lauksaimniecībai.

FAO, (2004). <http://www.planttreaty.org/content/texts-treaty-official-versions>

Mamma, Ivan. "Concentration of market power in the EU seed market." *Eiropas parlamenta greens/EFA grupas pasūtīts pētījums* (2014).

<https://www.greens->

efa.eu/files/assets/docs/concentration_of_market_power_in_the_eu_seed_market.pdf

Navdanya international, "The Law of the seed".

<https://navdanyainternational.org/publications/the-law-of-the-seed/>

Winge, Tone. *A guide to EU legislation on the marketing of seed and plant propagating material in the context of agricultural biodiversity*. Fridtjof Nansen Institute, (2012).

<https://www.fni.no/getfile.php/131993-1469869964/Filer/Publikasjoner/FNI-R1112.pdf>

I pielikums - regulēto dārzeņu sugu saraksts

(kā noteikts 2002. gada 13. jūnija Padomes Direktīvas 2002/55/EK par dārzeņu sēklu tirdzniecību 4. pantā)

<i>Allium cepa</i> grupa	Sīpoli Dārza sīpoli
<i>Allium Aggregatum</i> grupa	Šalotes
<i>Allium fistulosum</i>	Lielloku sīpoli
<i>Allium porrum</i>	Puravi
<i>Allium sativum</i>	Ķiploki
<i>Allium schoenoprasum</i>	Maurloki
<i>Anthriscus cerefolium</i>	Kārveles
<i>Apium graveolens</i>	Selerijas Sakņu selerijas
<i>Asparagus officinalis</i>	Sparģeļi
<i>Beta vulgaris</i>	Bietes, tostarp Cheltenham bietes Lapu bietes vai mangoldi
<i>Brassica oleracea</i>	Virziņkāposti Ziedkāposti Sparģeļkāposti jeb brokoļi Briseles kāposti Savojas kāposti Galviņkāposti Sarkanie galviņkāposti Kolrābji
<i>Brassica rapa</i>	Ķīnas kāposti Rāceņi
<i>Capsicum annuum</i>	Sīvie dārzeņpipari vai pipari
<i>Cichorium endivia</i>	Krokaino lapu endīvijās Platlapu endīvijās
<i>Cichorium intybus</i>	Vitlufa cigoriņi Liellapu cigoriņi vai itāļu cigoriņi Sakņu cigoriņi
<i>Citrullus lanatus</i>	Arbūzi
<i>Cucumis melo</i>	Melones
<i>Cucumis sativus</i>	Gurķi Īsaugļu gurķi
<i>Cucurbita maxima</i> Duchesne	Lielaugļu ķirbji
<i>Cucurbita pepo</i>	Tumšzaļie kabači
<i>Cynara cardunculus</i>	Artišoki Lapu artišoki
<i>Daucus carota</i>	Burkāni Lopbarības burkāni
<i>Foeniculum vulgare</i>	Fenhelis
<i>Lactuca sativa</i>	Dārza salāti
<i>Solanum lycopersicum</i>	Tomāti

<i>Petroselinum crispum</i>	Pētersīji
<i>Phaseolus coccineus</i>	Daudzziedu pupiņas
<i>Phaseolus vulgaris</i>	Krūmu pupiņas
	Kāršu pupiņas
<i>Pisum sativum</i>	Šķautnainie zirņi
	Lobāmie zirņi
	Cukurzirņi
<i>Raphanus sativus</i>	Redīsi
	Rutki
<i>Rheum rhabarbarum</i>	Rabarberi
<i>Scorzonera hispanica</i>	Melnās saknes
<i>Solanum melongena</i>	Baklažāni
<i>Spinacia oleracea</i>	Spināti
<i>Valerianella locusta</i>	Lauka salāti
<i>Vicia faba</i>	Dārza pupas (cūku pupas)
<i>Zea mays</i>	Cukurkukurūza
	Plīsējkukurūza

II pielikums – terminu vārdnīca*

Agrobioloģiskā daudzveidība - saskaņā ar FAO: "Izmantoto dzīvnieku, augu un mikroorganismu daudzveidība un mainīgums tieši vai netieši pārtikai un lauksaimniecībai, ieskaitot labību, lopkopību, mežsaimniecību un zivsaimniecību. Tajā ietilpst ģenētisko resursu (varietāšu, šķirņu) daudzveidība un sugas, ko izmanto pārtikai, lopbarībai, šķiedrai, degvielai un farmaceitiskajiem līdzekļiem. Tajā ietilpst arī daudzveidība nenovācamajām sugām, kas atbalsta ražošanu (augšnes mikroorganismi, plēsēji, apputeksnētāji), un sugām, kas atrodas plašākā vidē, kas atbalsta agroekosistēmas (lauksaimniecības, pļavu, meža un ūdens), kā arī agroekosistēmas." Šajā bukletā vairāk apskatīta kultūraugu agrobioloģiskā daudzveidība.

Amatieru šķirnes - 2009. gada ES direktīvā par saglabājamām šķirnēm amatieru šķirnes tika definētas kā tādas, kurām nav raksturīgas vērtības komerciālai ražošanai, bet tikai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai. Uz tām attiecas atbrīvojums no dažām ES sēkļu tiesību aktu normām.

Saglabājamās šķirnes - 2009. gadā ES pieņēma komisijas Direktīvu 2009/145/EK, lai radītu izņēmumus ES sēkļu tirdzniecības likumos attiecībā uz dārzena šķirnēm un landrasēm, kuras tradicionāli audzē noteiktos reģionos, bet tagad draud ģenētiska erozija.

AVS pārbaude - atšķirības, viendabīguma un stabilitātes pārbaude ir obligāta prasība komerciālai sēkļu reģistrācijai. Šķirnes reģistrācijai ES nepieciešami AVS testi. Šķirne tiek uzskatīta par atšķirīgu, ja tai ir viena vai vairākas pazīmes, kas to atšķir no citiem katalogā reģistrētajiem augiem. Vienveidība nozīmē, ka atsevišķiem jaunās šķirnes augiem attiecīgajās īpašībās nedrīkst būt vairāk atšķirību, nekā tas ir dabiski paredzams, un augs ir stabils, ja nākamajās paaudzēs tas ražotu augus ar līdzīgām īpašībām. Šos kritērijus lauksaimnieku šķirnēm ir grūti izpildīt to ģenētiskās daudzveidības dēļ. Par AVS testiem jāmaksā arī maksa, kas lauksaimniekiem var būt apgrūtināša, lai mēģinātu reģistrēt šķirni.

ES sēkļu tiesību akti un šķirņu reģistrācija - ES tiesību akti par sēklām meklējami laikposmā pēc II pasaules kara, kad bija bažas par produktivitāti un badu. Šie likumi pieprasa, ka visas augu šķirnes, kuru sēklas paredzēts pārdot komerciālos nolūkos, ir jāreģistrē ES kopējā katalogā vai nacionālajā katalogā. Lai sēklas tiktu reģistrētas kā šķirnes, tām jāveic AVS un audzēšanas un izmantošanas vērtības testi, kas lauksaimniekiem ir gan birokrātiski, gan ekonomiski apgrūtināši un kas var nebūt iespējams lauksaimnieku šķirnēm ar lielāku ģenētisko daudzveidību. Šie likumi ir saistīti ar ģenētiskās erozijas izraisīšanu, jo tie ierobežo pārdoto šķirņu daudzveidību un dod priekšroku komerciālām šķirnēm. Ir arī īpaši noteikumi par sēkļu sertificēšanu, iesaiņošanu un marķēšanu.

Ģenētiskā daudzveidība - ģenētiskās mainības esamība sugas ietvaros gan populācijā un šķirnē, gan plašāk. Šīs ģenētiskās atšķirības ļauj pielāgoties un palielina iespēju pavairot īpašas pazīmes.

Ģenētiskā erozija - ģenētiskās daudzveidības zudums vai ģenētiskās mainības samazināšanās laika gaitā šķirnē, populācijā vai sugā vai starp tām. Ģenētisko eroziju var izraisīt gan cilvēka, gan vides faktori.

Mantojuma šķirnes - tās parasti ir brīvas apputes augu šķirnes, kas ir vismaz trīsdesmit līdz piecdesmit gadus vecas un kuras ir nodotas no paaudzes paaudzē.

In situ saglabāšana - In situ saglabāšana attiecas uz augu ģenētisko resursu vai sēkļu un augu šķirņu saglabāšanu, turpinot audzēšanu dabiskajā vidē vai vietās, kur tie sākotnēji tika izveidoti un ir pielāgojušies vietējai videi un augšanas apstākļiem. Saimniecībā saglabāšana attiecas arī uz saglabāšanu ar kultivēšanas palīdzību, bet to var darīt lauksaimnieki arī citās vietās, nevis vietās, kur sākotnēji tika izveidotas augu populācijas un šķirnes. Šī pieeja ļauj nepārtraukti attīstīties sēklām un augu šķirnēm, pielāgojoties mainīgajiem apstākļiem, taču tas var nozīmēt, ka īpašas pazīmes tiek zaudētas. Nelabvēlīgi apstākļi varētu nozīmēt arī to, ka visas noteiktas populācijas vai augu šķirnes sēklas var tikt zaudētas, ja tās neuzglabā vai neaudzē arī citur.

Sēkļu tirdzniecība - jaunākās ES sēkļu tirdzniecības direktīvas sēkļu tirdzniecību definē kā "pārdošanu, turēšanu ar pārdošanas nolūku, piedāvāšanu pārdošanai un jebkādu iznīcināšanu, piegādi vai nodošanu trešajai personai sēkļu izmantošanai komerciālos nolūkos". To dažkārt var interpretēt ar nozīmi, ka sēkļu pārdošana gala lietotājiem, kas nav komerciāli (piemēram, privātiem dārzniekiem), nav uzskatāma par sēkļu tirdzniecību, un tādējādi tai nav jāatbilst visām tām pašām prasībām. Tomēr dažādas valdības to dažādi interpretē.

BHM, bioloģisks heterogēns materiāls - jaunā ES bioloģiskās ražošanas regula, kas stāsies spēkā 2021. gadā, pirmo reizi ietver iespēju bioloģiskajā sektorā tirgot sēklas, kas nav no vienas homogēnas šķirnes, kā noteikusi Starptautiskā Jaunu augu šķirņu aizsardzības savienība, bet drīzāk ir heterogēna augu populācija.

AQR, augu ģenētiskie resursi - augu ģenētiskie resursi attiecas uz visu kultūraugu un to savvaļas radnieku reproduktīvo materiālu, ko uzskata par vērtīgiem lietošanai cilvēkiem.

ARM, augu reproduktīvais materiāls - jebkura auga daļa, ko varētu izmantot tā pavairošanai.

Sēklu sertifikācija - ES tiesību akti par sēklām pieprasa, lai sēklas, kuras pārdod komerciālos nolūkos, būtu sertificētas. Tas nozīmē noteiktus tīrības, dīgspējas, mitruma un sanitāro apstākļu testus, kā arī sēklu ražošanas vietu pārbaudi. Tas var radīt nevajadzīgu birokrātisku slogu mazajiem vai zemu ienākumu lauksaimniekiem, neļaujot viņiem pārdot sēklas.

Šķirne - apzīmējums, ko izmanto augu klasifikācijā un kas ir pakārtots zem sugas līmeņa. Senās un vietējās šķirnes laika gaitā tika atlasītas no landrasēm un bieži bija ģeogrāfiski nošķirtas, taču mūsdienu šķirnes tiek izstrādātas, izmantojot dažādas augu selekcijas metodes. Stablas un viendabīgas šķirnes ir svarīgi iegūt, lai varētu tirgot sēklas un augus, taču stabilu šķirņu uzturēšana var traucēt sēklu un augu nepārtrauktu attīstību un ģenētisko daudzveidību.

* Avots: (projekts DYNAVERSITY D1.1)